ACC. N:R. 1563

LUNDS UNIV. FOLKMINNES-ARKIV

Landskap: ÖSTERGÖTLAND

Upptecknat av: Carl Segerstähl

Härad: Ydre

Adress:

Socken: Sund

Berättat av: Lotta i bruket

Uppteckningsår:

Född år i

Uppteckningen rör

Bergtagen	1-2
Kolare som ej fick vara ifred	2
Mylingar	3.
Skogsjungfru	3.
Dymmelreckan	4-5
Långfredagsris	6
Påskakärringar - Blåkulla	6-7
Kasta sopor på grannens åker	7
Tog mjölkkruka över elden "ansyls"	7-8
Mjölk mättes två ggr	8.
Att iakttaga vid försäljning av mjölk	8
När kreatur skulle i rall skulle de gå över stål	9

Skriv endast på denna sida!

Ullsaxen på tröskeln när åskan gick 9.
Väderlekstydor 9.
Veckoräkning 10.
Vallbersmässeeldar 10.
Skämt 10-11.
Över dörrar ögrindar sattes lövbågar om midsommar 11.
Vaggvisa 11.
Flickorna skulle akta sig för midsommardagg 11-12.
Ansågs föraktligt äta hästkött häststaktaren kallades "Puttenil" 12
Svinslakt skulle försigå i ny. 12
Havande kvinna ej slakt 12
Innan slaktaren stack, hade han ngt. för sig med kniven. 13.
När handjur var stuckit, skulle pungen skäras bort 13.
Ej yngna djur som skulle slaktas 13.
Höna rumpedrag. 14.
Slog korv i grytkanten, för den skulle hålla 14
För att rå inte skulle ta barn 14.
Ej hänga ut barnets kläder under bar himmel 14.
Nå lätt barnsång. 15
Havande kvinna 15
Segenhura. 15-16
Dop 16
Besök i hus där det var nyfött barn 16
Gudmodern 17
Hins jakt.

1563

Lotta i Bruket

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

föd: Häl.

i: Krokek (Sandviken)

bor: Lundo Bruk, Lundo skn. Sg.
(Tjänade å Simonstorp. Bott
dessutom i Björkvik Kila
Blåvik, Malekander,
Norra Vä. I Ydre 30 eller
40 år (kanske det var 40 med
Malekander, som också hör
till Ydre, men ligger norr
om Sommen)

(17. sid)

Dg
Nyka h:d
Samd s:n

1563 Nygst. Carl Sigurtiller 1

Jad Rolla i Bruket berättade

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

"E lita flicka — ho
var väl en tre, fyra år
— i ett ställe — ett tors
— intill mitt föräldra-
hem vart begrafven. Ho
hadde klätt på sej stora
kanger, så stora fer å
mjölkade, å hennes stora
kappa å en gammal
schalett, å sej hadde
ho gått utåt skogen. Å
sen kom ho inte hem.
Ja kommer så väl ihåg
hur far kom hem å tala
om det, å vi kunna inte
sova på natta. Di gick
skiegång å skot å ringde
i kyrkklockeia. Å när flic-
ka hadde vart borta

(175)

åtta dar, då fick di tag på 'na. Å ho va så illa skedd tagen. Hennes fingrar va så smala, å tåa så hennes fötter va så smala så å ho kunne berätta, lite, hur di drog iväg må'na, å hur di hanteera'a. Å sen fick ho ligga sej i vagga, fast ho inte skulle't göra. Å ho lede bara i åtta dar efter, flickkraket." (Krokek)

"Min gamla kolade mycke, när vi va i Malexander å Blåvik. Å hon tala om att då va ofta, som han inte fick vara ifre. Å hände många gånger att dörra te skofa slogs igjo å slog i backen." X)

["I ett ställe å Blå- X

X) dörren till kolkoja, utan gångjärn.

Stn Gällungholmen
Hd Ydre
Sn. Sund
1563
Uppt. C. Segerstråhl
Gen. Lotta i bruket
J 3

vik, som hette Stahagen, hadde di inte nattro när natt. Då slogs ve sjön å skrek å svor å skrek å hårjade. Å te slutan fick di lov å gå te prästen. — Då va så att di, som bodde där förut, hadde tre döttrar, å alla tre hadde di oäkta barn. Å di hadde fått misstänk som di inte hadde haft te kojan, förstås. Så dan fanns mynningar å elände, å da va di som förde ett sånt hemsko tassen om nättera."

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

"Nä min gubbe va ute i skogen å kolade kom da skogsjungfrun tén å di va så groppna, men nar di vande sej, sågkan

di va ihålia i ryggen, å rumpen hadde di. Det tala hann om många ganger, när han kom från mila. En kunne ji blif riktit hjärtförskrynd, när han förfade mä dä, dai."

Spinnevagnan å sånt, som hörde te dom, fick en inte se så länge dymmeln*) vara; då va te gomma unnan så väl en nånstin kunne. Di sa, att om en spann unner dymmeln, fick en inget. Ho te väva, te bli långt."

På dymmelorsdag före kl. 12 gjordes en figur av detta utseende:

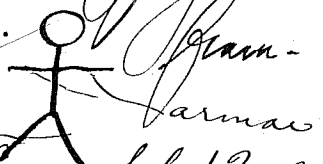

*) Dymmeln inträdde dymmelorsdag kl 12 på dagen och varade en vecka.

1563
1563 ad 563

för varje djur med tjära, så fick mjölka "odjur å jolur å ohäl" från kreaturen. Förutom framför djuren i spiltor och lador, gjorde sådana tecken på dynglucka och fajsdörren och på fårkattens fyra väggar och dörren.

(Simonstorp)

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Granris fick inte tagas från skogen och läggas vid trappan under "dymmeln"; sådant fick undanstökas före kl. 12 på onsdagen; annars dog man hem orm.

(Simonstorp)

Obs. Österg.tland "Blå månda" Lyst. Carl Ingerstål
N.d. Ydre "Jettetisda"
Sn. Sund "Dymmelonsda"
"Skärtorsda" Mer. Lotta Arnkil
"Långfreda"

"Slumplörda" (Di ska va kortare än alla andra lördagar.)
(Krokek; Simonstorp)

"Ummer dymmeln skulle en inte ella, sen solava nergången. Då fick vi ledit så efter om kvälla, vi som drängar å piger vi."
(Simonstorp)

"Långfredasmorron skulle en slå blåkt å bekanta må ris. Di skulle ha lite straff di så väl som kälsan."
(Malexander - begagnades ej i Krokek och Simonstorp)

"Påskafton skulle di skjuta å piskakangera. Då kom di hem från Blåkulla. Di foi dit dymmelonsdan."

1563

"Gressla å ugnssopen fick bov få gömmas under uhnen fela dymmeln, ei fick inte se'ft ens."

(Krokek, Simonstorp)

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

"Di, som ville ha illaket x) fö sej, sopade över allt på morron, innan sola hadde gått opp, nån da före dymmedk å tog å bär, sopera te nån annans äger å kasta dom där. — Å om di ov riktit slygga, så gick di å tog dynga från andras dyngkastear."

"När ja gick å köpte mjölk, ov da en del, som va så oförskämda, så di trodde så illa om mej, att di tog kruka, när ji hällt mjöl-

x) olakehet

ka, ina, å log'na två slag
over ella fansyls. Då var
det ju inte skulle gö-
ra illa må'na."

"Om di köpte mjölk
å också sto å såg på,
när mjölka mätte opp,
så måtte di'na ändå, när
di kom hem må'na. Då
va nån styggelse må."

"Hanna for läde mej:
"Du ska ta din vigselring,
som du fått å din kaj!"
Å sen skulle ja ta en pin-
ne må min egna tråk.
Å på pinnen skulle en
sätta ringen, å sen skulle
en dra pinnen å ringen
två varv ansyls over mjöl-
ka om en skulle säja na.
"Du kan inte tro, va då
finns claka månsker!" sa

ho. Men då skulle bara fattas, att ja skulle be-fatta mej, nå sånt dåi! Aldri haf ja gjort'et å aldri ska ja gör'et." (Yttre.)

När kreaturen släpptes vall, fingo de gå över eggjärn, som lagts på tröskeln till hjälp.
(Simonstorp; Björkvik)

När åskan gick, lades en yllsax på tröskeln innanför dörren eller i ett av fönstren, för att åskan inte skulle slå ner i stugan.
(Simonstorp; Björkvik)

Om röken från skorsten ner blir det regn; böjer röken något av, blir det någon nedebörd; rökt upp, uppehållsvädr. Regnvädret kommer från det

hitt, som röken böjer sig åt.

"Vecherakningen" (13.12. 11. vecka) nyttjades i de trakter av Sörmland och Östergötland, där berättelsen hörts.

"Vallbersmässeeldar" brändes såväl i Sörmland som i de östgötabygder, där berättelsen hörts. Det hände ibland, att tjärtunnor antändes och fingo flyta på sjön. — Vid valborgsmässeeldar slog man på brändpannor och trianglar.

En hul gubbe, som någon pojkar gjort av albark och klemålat med tjära, mötte med utsträckta armar en piga i förstun på hennes namnsdag, när hon på morgon skulle gå ut. Pigan var

ej riktigt omtyckt av traktens pojkar.

(Simonstorp).

"Nu ja tjänte sich ja lova överfallet ning tel midsomarn, å över grinnar å dörrar satte vi hyggo lövbågar."

(Simonstorp)

Vaggvisa.

"Duss lullerilull.
Kok gryta väl full!
Då kommer tre små magar.
A den ena va hatt,
å den andra va blinn,
å den tredje va full má kläder."

"Flickera skulle sätta sej på midsommarsdagga, om

x) = ohyra

di va ute må pojkar missom-
marpnatta, för den dagga va
så förfunsk, sa di. "Ni ska ba-
ra akta er för missommars-
dagga, för då å falit!" sa di
åt flickeia.

Att slakta hästar och
hundar ansågs förr för skam-
ligt. likasåt att äta hästkött.
I någon av de trakter, som
berättelsen bodde i fin bun-
dom eller ungdom fanns en
hästslaktare med öknamnet
"Puttenil."

"Svin skulle slaktas på
my å inte på nedra."

"Havande komma skulle
inte va må ve slakt, för
då kunna då bli fel på
fostret."

1563

"Då va en slaktare, som ja säg, som hadde så mycke för sej må kniven innan han slaktade. Först lett hin må beten x mitt över egga på kniven. Sen borra han ett tag i slaktetavla, sen ett tag i sanna xx, där han stog. Sen vre han lite i ~~stög~~ra skosula. Å sen stack han djuret."

LUNDS UNIVERSITETS FOLKMINNESARKIV

"Då första di gorde sen di hadde stuckit ett händjur va å skära bort sungen jäms efter. Då gorde di för att da inte skulle komma nåt i köttet å sälla onn smaka i't."

Man skulle inte synka djur, som fördes till slakt.

x) hörntanden. xx) sanden

"I Björkvik vet jag, då hände, att di skickat nån lättlurad å låna rämpedrag i nån grannegård nat di höll på å slaktade."

Innan man lade en korv i grytan, slog man den i spiselkuren och sade: "Nu ska du hålla i gryta!"

"Om då fanns hemet barn i huset, skulle en, när en lear ni vatten å ve, var gång en kom in röra ett tag i gryten med alltanga, för att trå inte skulle komma å ta barnet."

(Krokek)

Man skulle inte hänga ut hemet barns kläder under bar himmel och inte heller slå ut dess badvatten under bar

himmel, och innan vattnet slogs ut, kastade man ett eldglöd i det.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

"Om en från gång har skilt en orm å e gjoda åt, så får en lätta barnsängar, sa di. Då har ja gjort en gång. Men et får inte göra det på nåt å djira, för då har en nigot för ett. Å för ja hadde skilt ormen å gjoda åt, fick ja en gång hålla i en kvinna, som hadde svårt för å få sitt barn."

Havande kvinna fick inte vara med vid annan kvinnas förlossning.

Föddes barn med segerhuva, förvarades den-

na. — Vid skogseld fick person, född med segerhuva, gå runt elden med denna. Ringen gjordes så vid, att elden ej på något ställe hann över dem, ty i annat fall utebleev verkan av detta kringbärande av segerhuvan: eldens stäckning.

När födsel barn skulle ~~blades~~ bades, kasplades alltid döken, för att ingen opartisk människa skulle kunna komma in och se barnet naket. Ty såg osedlig människa ett barn naket, fick barnet "horskåran."

När man kom in på ett ställe, där nyligen barn kommit till världen, första gången efter dess födsel, skulle man

med en 25- eller 50-öring betala mysa" eller "lämna te stöl", innan tonen gick. Blev därför bjuden på kaffe (Simonstorp; Björkvik; Kila)

När gudmodern, hemkommen från kyrkan, lämnade barnet till föräldrarna, sade hon: "Hur ska du få ett kristlit barn istället för en hedning!"

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

"I Björkvik å Simonstorp i Sörmlanden tala di mycke om Hins jakt. Då va ett mollit tjut. Di trodde, då va nåt ont. Di trodde, då va själva Hin, som va ute å for."

Mj
Mjne hd
Smn s:n

uppt. av Carl Sigenstråhl

K. n. 935. 1 b.